

Paper Type: Original Article

Identifying, Analyzing, and Ranking Obstacles to Institutionalizing a Quality Assurance System in Afghan Higher Education (Case Study: Private Universities)

Mohammad Kazem Sarwari^{1,*} , Amanullah Shams¹

¹ Department of Law, Faculty of Law and Political Science, Khurshid Institute of Higher Education and Director of Quality Improvement, Rana University, Kabul, Afghanistan; mohammadkazimsarwary@yahoo.com.

Citation:

Sarwari, M. K., & Shams, A. (2025). Identifying, analyzing, and ranking obstacles to institutionalizing a quality assurance system in Afghan higher education (Case study: Private universities). *Applied studies in educational management and e-learning*, 2(3), 140-152.

Received: 22/02/2025

Reviewed: 01/04/2025

Revised: 14/06/2025

Accepted: 27/08/2025

Abstract

Purpose: This study aims to identify, analyze, and rank the barriers to institutionalizing the quality assurance system in higher education in Afghanistan, with a case study of private universities.

Methodology: The research is applied in purpose, descriptive-analytical in nature, and quantitative in approach. Data were collected through a researcher-made questionnaire, validated and distributed among 171 participants in 2025 (1404 A.H.) using snowball sampling. Using the Delphi method, 14 barriers were initially identified. Data were analyzed through one-sample T-test and Friedman test.

Findings: The results indicated that, except for questions 3, 8, and 13, all other items were recognized by respondents as barriers to institutionalizing the quality assurance system. According to Friedman's ranking, "lack of financial resources" (mean = 8.08) ranked first, followed by "lack of quality-oriented mindset" (mean = 7.94) and "weakness in the quality assurance framework and its monitoring" (mean = 7.93).

Originality/Value: The main barriers to institutionalizing quality assurance in private universities of Afghanistan include financial shortages, absence of a quality-oriented mindset, and weaknesses in the quality assurance framework. These findings are consistent with the studies, which also identified insufficient funding and lack of quality-oriented perspectives as key barriers.

Keywords: Quality assurance, Institutionalization, Higher education.

Corresponding Author: Mohammadkazimsarwary@yahoo.com

<https://doi.org/10.48313/asemel.v2i2.77>

Licensee. **Applied Studies in Educational Management and E-Learning**. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

شناسایی، تحلیل و رتبه‌بندی موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان (مطالعه موردی: دانشگاه‌های خصوصی)

محمدکاظم سروری^۱، امان الله شمس^۱

^۱گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، موسسه تحصیلات عالی خورشید و آمر ارتقای کیفیت، دانشگاه رنا، کابل، افغانستان.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به شناسایی، تحلیل و رتبه‌بندی موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان با مطالعه موردی دانشگاه‌های خصوصی می‌پردازد.

روش‌شناسی پژوهش: تحقیق از نوع کاربردی، با ماهیت توصیفی-تحلیلی و رویکرد کمی است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که پس از تایید روایی، میان ۱۷۱ نفر از جامعه آماری با روش نمونه‌گیری گلوله برفی در سال ۱۴۰۴ توزیع شد. ابتدا با روش دلفی ۱۴ مانع شناسایی گردید. داده‌ها با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که به‌جز سوالات سوم، هشتم و سیزدهم، سایر مولفه‌ها از نظر پاسخ‌دهندگان به‌عنوان موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت شناسایی شدند. در رتبه‌بندی موانع، "کمبود منابع مالی" با میانگین (۸/۰۸) در جایگاه نخست قرار گرفت. پس از آن "نبود نگرش کیفیت محور" با میانگین (۷/۹۴) و "ضعف در چارچوب تضمین کیفیت و نحوه نظارت" با میانگین (۷/۹۳) به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند.

اصالت/ارزش افزوده علمی: کمبود منابع مالی، نبود نگرش کیفیت محور و ضعف در نظام تضمین کیفیت از موانع اصلی نهادینه‌سازی تضمین کیفیت در دانشگاه‌های خصوصی افغانستان هستند.

کلیدواژه‌ها: تضمین کیفیت، نهادینه‌سازی، تحصیلات عالی.

۱- مقدمه

بدون تردید در عصر امروزی، تحصیلات عالی زمینه‌ساز ترقی، بالندگی و بسط علمی جوامع قلمداد می‌شود. با این توضیح که نظام تحصیلات عالی ضمن تربیت کادرهای متخصص، در توسعه مرزهای دانش در جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و فناوری جامعه سهم بی‌بدیل دارد. لکن این سهم، مبین آن است که دانشگاه‌ها باید توسط مدیریت مطلوب هدایت شوند، از جمله سه رکن مدیریت مطلوب (مدیریت استراتژیک، بهره‌وری) یکی آن مدیریت کیفیت است [1]، [2]. در مدیریت کیفیت از طریق عملیاتی نمودن اهداف کوتاه مدت سعی می‌گردد که اهداف دراز مدت به‌دست آید که شامل اجزای چون برنامه‌ریزی کیفیت، بهبود کیفیت و تضمین کیفیت می‌باشد. با این نگاه، تضمین کیفیت یکی از اجزای اساسی مدیریت کیفیت بوده که مستلزم ارائه خدمات قابل اعتماد به جامعه می‌باشد [2].

بحث تضمین کیفیت در دانشگاه‌ها به دهه ۹۰ بر می‌گردد. ضرورت این بحث ناشی از تحولات جهانی شدن، تغییرات درونی نظام‌های تحصیلات عالی و به خصوص مزیت رقابتی می‌باشد [3]. نهادهای تحصیلات عالی بنابر ضرورت تقاضا گرایی، جذب دانشجو، تعامل با جامعه و بازار کار، توقعات جدید و تعریف منابع مالی متعدد، نیازمند توجه به تضمین کیفیت‌اند. به عبارت ساده‌تر، توقع ذینفعان داخلی و بیرونی نهادهای تحصیلی،

ارتقا و بهبود کیفیت است. با در نظر داشت این مطالب، اهمیت و ضرورت نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی بیش از پیش روشن می گردد. روی هم رفته تنها موجودیت نظام مهم نیست بلکه باید این نظام در قاموس تحصیلات عالی افغانستان نهادینه شود.

تضمین کیفیت در افغانستان برای بار اول در سال ۱۳۹۱، با ایجاد ریاست تضمین کیفیت و اعتباردهی در تشکیلات وزارت تحصیلات عالی، مطرح گردید. مطابق بند ۱۰ ماده سوم لایحه فعالیت های ارتقای کیفیت و اعتباردهی موسسات تحصیلات عالی ریاست تضمین کیفیت وزارت تحصیلات عالی، تضمین کیفیت به پروسه ای سیستماتیک برای نظارت و ارزیابی جنبه های مختلف خدمات، برنامه ها و تسهیلات اطلاق می گردد که متضمن تطبیق معیارهای کیفیت می باشد. در این لایحه، یازده معیار به عنوان معیارهای تضمین کیفیت تلقی شده اند. با این وصف، نهادهای تحصیلی به عنوان یکی از نهادهای عرصه آموزش و تحقیق، مکلف اند تا فعالیت های علمی، تدریسی، تحقیقی و خدماتی خود را مطابق معیارهای فوق عیار نموده، به طور مداوم نظارت، ارزیابی، بهبود و ارتقا دهند.

تضمین کیفیت در یک دانشگاه نه فقط برای تامین معیارهای ملی و بین المللی بلکه برای آماده سازی دانشجویان جهت بازار کار و ایجاد نوآوری های علمی مهم بوده و ضرورت است. با وجود این که تضمین کیفیت در دو دهه اخیر در سیستم تحصیلات عالی افغانستان تعریف شده، اما شکی نیست که این نظام نوپا جهت نهادینه سازی، فرصت زیادی می طلبد و موانع وافر همچون نبود نگرش مبتنی بر کیفیت محوری، نبود مدیریت و رهبری کارا، ضعف در چارچوب تضمین کیفیت وزارت تحصیلات عالی و نظارت از آن، کمبود منابع جهت تطبیق معیارها و ضعف در پلان گذاری در مسیر آن قرار دارد. در صورتی که راهکاری برای زدودن این موانع طرح نشود، ضمن این که، موانع و چالش ها عمیق و گسترده می شود، هدف و غایت اساسی تضمین کیفیت که همانا ارایه بهترین خدمات آموزشی است، به چالش کشیده می شود.

با این وضع، هنوز ساختار سازی تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان شکل نگرفته و روی همین دلیل، تحقیق حاضر درصدد شناسایی، تحلیل و رتبه بندی موانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان با تمرکز بر دانشگاه های خصوصی است تا باشد که اولاً موانع شناسایی، تحلیل و سپس نظر به تاثیرگذاری، رتبه بندی کرده، راه حل های مناسب ارایه و بستر برای نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان هموار گردد.

۲- تضمین کیفیت و مفاهیم مرتبط

تضمین کیفیت در زمره موضوعات است که تعاریفی متعدد دارد. در بند ۱۰ ماده ۳ لایحه ارتقای کیفیت و اعتباردهی ریاست تضمین کیفیت وزارت تحصیلات عالی افغانستان در تعریف تضمین کیفیت چنین آمده است: "پروسه ای سیستماتیک برای نظارت و ارزیابی جنبه های مختلف خدمات، برنامه ها و تسهیلات بوده که متضمن تطبیق معیارهای کیفیت می باشد." در کنار تضمین کیفیت، برنامه ریزی کیفیت، بهبود کیفیت و کنترل کیفیت نیز مطرح می شود. برنامه ریزی کیفیت معمولاً به مراحل شناسایی معیارهای کیفیت گفته می شود. بهبود کیفیت به شیوه های اشاره دارد که هدف آن بهبود آن دسته از فعالیت های است که متناسب با مطالبات مخاطب نیست.

کنترل کیفیت مجموعه از اقداماتی است که بر اساس آن اطمینان کسب می شود تا کیفیت خدمات در برابر معیارها حفظ و بهبود یابد و هرگاه مشکلات وجود داشته باشد رفع گردد [2]؛ اما آن چه که در این مقاله مورد مذاقه می باشد، تضمین کیفیت است. تضمین کیفیت با تمرکز بر نهادهای تحصیلی به سیستم روشمند از ساختارها، اصول، قواعد، معیارها، فرآیند و بازخوردهای گفته می شود که بر اساس آن کیفیت نهادهای تحصیلات عالی مورد ارزیابی و اعتباردهی قرار گرفته و فرصت کسب اطمینان برای ذینفعان مساعد می گردد [3].

۳- نظام های تضمین کیفیت

نظام تضمین کیفیت نظر به کشورها متفاوت است، بعضی کشورها (دانمارک، هند، شیلی)، نظام تضمین کیفیت توسط دولت ایجاد می شود؛ اما در کشورهای جاپان و نیوزلند با موسسات است. در افغانستان نظام تضمین کیفیت در اختیار دولت بوده، هر چند در لایحه تضمین کیفیت ماده (۵) پیش بینی گردیده بود که بعد از ۵ الی ۸ سال، اداره تضمین کیفیت مستقل می گردد؛ اما این مهم با وجود گذشت میعاد، هنوز محقق نشده است. در

رابطه به اجباری بودن تضمین کیفیت نیز در کشورها، رویکردهای متفاوت وجود دارد. عربستان سعودی، پاکستان و هند روند را اجباری و کشورهای نیجریه، ترکیه، روسیه، آمریکا روند داوطلبانه را اختیار کرده‌اند.

در سوریه نهادهای دولتی داوطلبانه اما خصوصی اجباری است [4]. در افغانستان با وجودی که لایحه تضمین کیفیت در ماده ۲۰، اجباری و چنین مقرر کرده: "تمام مؤسسات تحصیلات عالی که حداقل یک دوره فراغت داده باشند طی دو سال اول انفاذ این لایحه به صورت داوطلبانه و بعد از دو سال به صورت اجباری شامل پروسه اعتباردهی می‌شوند. مؤسسات تحصیلات عالی که دو سال بعد از انفاذ این لایحه به مرحله فارغ‌دهی می‌رسند، در اولین سال تابع شمولیت اجباری به پروسه اعتباردهی می‌باشند؛" اما هنوز این مهم محقق نشده است.

۴- پیشینه تحقیق

به دلیل اهمیت موضوع، تحقیقات زیادی در حوزه تضمین کیفیت انجام شده و هر کدام قسمتی از مباحث را پوشش داده‌اند. پیشینه این تحقیق به دو دسته تحقیقات داخلی و خارجی تقسیم شده است. در ذیل ابتدا به بیان تحقیقات داخلی و بعداً به تحقیقات خارجی با تفکیک جنبه نوآوری تحقیق حاضر می‌پردازیم:

۴-۱- تحقیقات داخلی

محمد ظاهر فهمی [5] در یک مقاله به بررسی وضعیت و چالش‌های تضمین کیفیت و اعتباردهی در تحصیلات عالی افغانستان پرداخته است. نتیجه تحقیق مذکور نشان می‌دهد که روند تضمین کیفیت در دو بخش پالیسی، پلان‌گذاری و سازوکار اجرایی مشکلات جدی دارد و پیشنهاد نموده است که بخش‌های فوق مورد بازنگری قرار گیرند.

محمد رضا درمانی [6] در یک تحقیقی به تحلیل ابعاد حقوقی و کاربردی "رهنمود ساختاری و وظیفه‌ی برنامه‌های ارتقای کیفیت" وزارت تحصیلات عالی افغانستان پرداخته است. موصوف دریافت است که چالش‌های وافر حقوقی و کاربردی فرا راه تضمین کیفیت است. در این تحقیق، موجودیت معیارهای مبهم و کلی در چک‌لیست‌ها، تغییر زود هنگام چک‌لیست‌ها، ترکیب غیرمستقل کمیته‌های بررسی کننده، نبود یک پروسه نیازسنجی دقیق برای تعریف معیارها و نهایتاً نبود فرهنگ نهادینه شده‌ی ارتقای کیفیت به عنوان موانع اصلی جهت رسیدن به‌غایت اساسی تضمین کیفیت می‌باشد.

رحیمی و ایوبی [7] مقاله‌ی را تحت عنوان تحلیل نظری معیارهای تضمین کیفیت و اعتباردهی وزارت تحصیلات عالی افغانستان نگاشته‌اند. بر اساس نتایج این تحقیق، معیارهای یازده‌گانه تضمین کیفیت دارای مشکلات می‌باشد و نیازمند بازنگری می‌باشد. نویسندگان این مقاله، به‌دست آمدن نتایج موثر از تطبیق معیارها را منوط به رفع مشکلات و موانع مندرج مقاله می‌دانند.

۴-۲- تحقیقات خارجی

ایمان محمد المغانی [8] در تحقیقی به بررسی چالش‌ها و موانع تضمین کیفیت به تحصیلات عالی در کشور لیبی پرداخته است. این تحقیق، نظام تضمین کیفیت کشور لیبی را در دانشگاه‌های دولتی و خصوصی بررسی کرده و دریافت است که هر کدام با مشکلات عدیده‌ای چون چالش رهبری، تحقیقات علمی، آموزش، یادگیری، ساختار اداری و رهبری مواجه است.

بولیا [9] تحقیقی به بررسی تضمین کیفیت در آموزش عالی، تاثیرات و چالش‌های آن در کشور زامبابوی پرداخته است. موصوف بعد از بررسی دریافت است که مشکلات چون بودجه ناکافی، نبود زیرساخت‌ها، کادرهای علمی مجرب و واحدهای مستقل تضمین کیفیت مانع تطبیق معیارها در کشور مورد مطالعه شده است.

قصابی و همکاران [10] تحقیقی را با عنوان چالش‌ها و موانع فرهنگ نهاد تحصیلی در نهادینه‌سازی فرهنگ کیفیت در آموزش عالی در کشور ایران انجام داده است. نتایج تحقیق نشان داده است که فرهنگ نهاد تحصیلی به عنوان مقوله محوری زیرساخت‌ها، چالش‌های آموزشی و پژوهشی، استقلال نهاد تحصیلی و آزادی علمی به عنوان شرایط علی، عوامل فردی، فرهنگی و اجتماعی، ارتباطات و دانش جهانی به عنوان شرایط مداخله‌گر،

چالش‌های مدیریتی، نظارت، ارزیابی، استراتژی و رهبری به عنوان زمینه شکل‌گیری مهم‌ترین چالش‌ها و موانع فرهنگ نهاد تحصیلی در نهادینه‌سازی فرهنگ کیفیت در تحصیلات عالی می‌باشند. نویسندگان این تحقیق راهکارهای حل چالش‌ها را به سه سطح خرد، میانی و کلان تقسیم نموده‌اند.

سمرنی و دیگران [11] در تحقیقی به بررسی سه چالش در مسیر تضمین کیفیت داخلی دانشگاه‌های خصوصی در کشور اندونیزیا پرداخته است. طبق یافته‌های این تحقیق، حدود ۳۷/۵٪ اسناد داخلی تضمین کیفیت، معیاری نبوده‌اند. مباحث روان‌شناختی، اداری و سازمان‌دهی، از جمله مهم‌ترین موانع در کشور اندونیزیا شناخته شده است.

کاردو و دیگران [12] به بررسی موانع کیفیت در تحصیلات عالی از دیدگاه ذیدخلان و ذینفعان دانشگاه‌ها در پرتغال پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که حاکمیت و رهبری، عوامل بیرونی و منابع بشری مهم‌ترین موانع در تضمین کیفیت کشور پرتغال می‌باشد.

بعد از بررسی تحقیقات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که تحقیق حاضر از ابعاد مختلف قابل تفکیک است. تحقیق حاضر به بررسی موانع نهادینه‌سازی و ارایه راهکارها می‌پردازد، در حالی که تحقیقات فوق به جز از تحقیق قصابی و دیگران [10] که در کشور ایران انجام شده، سایر نویسندگان به بررسی مشکلات و چالش‌ها پرداخته است. در حالی که این تحقیق در پاسخ این سوال است که چرا نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان نهادینه نشده است؟

در ذیل مفهوم نهادینه‌سازی، جامعه شناسان می‌نویسند که "تعمیق و تثبیت اعتقادات، معیارها، بایدها، نبایدها و رفتار و کردار مطلوب کارگزاران اصلی اداره جامعه در تمام سطوح مدیریتی" می‌باشد. با این دلیل، تحقیق حاضر دنبال دریافت موانعی است که باعث عدم تعمیق و تثبیت نظام تضمین کیفیت در دانشگاه‌های خصوصی افغانستان گردیده است [13].

۵- روش‌شناسی تحقیق

۵-۱- نوع و روش تحقیق

با هدف شناسایی، تحلیل و رتبه‌بندی موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان (مطالعه موردی دانشگاه‌های خصوصی)، این تحقیق از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی، به لحاظ هدف کاربردی با رویکرد کمی است. روش گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار گردآوری اطلاعات موردنیاز پرسشنامه است که شامل ۱۴ گویه و پنج بخش بوده و توسط پژوهشگر ترتیب گردیده است.

۵-۲- جامعه آماری، نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری این تحقیق، استادان، کارمندان و کارشناسان حوزه تضمین کیفیت دانشگاه‌های خصوصی افغانستان بوده که با استفاده از روش گلوله برفی نمونه‌گیری شده‌اند. نمونه‌گیری گلوله برفی غیر احتمالی برای مواقعی است که واحدهای مورد مطالعه به گونه سهل قابل شناسایی نیستند و بسیار کمیاب می‌باشند. در این نمونه‌گیری، آمار گیرنده بعد از شناسایی اولین نمونه، با استفاده از آن برای شناسایی سایر نمونه‌ها کمک گرفته و در نهایت نمونه‌های بعدی انتخاب می‌شوند [14].

با این وصف، به دلیل این که آمار کلی استادان، کارمندان و کارشناسان حوزه تضمین کیفیت دانشگاه‌های خصوصی در دسترس نبوده، به تعداد ۱۷۱ تن با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی به پرسشنامه تحقیق حاضر جواب ارایه نموده‌اند.

۵-۳- روایی و پایایی پرسش‌نامه‌ها

به منظور دستیابی به موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان، پرسش‌نامه "الف"، با تحقیقاتی انجام شده خارجی تطابق داده و سپس با پنج تن از کارشناسان حوزه تضمین کیفیت شریک گردید که ۱۴ مانع در پنج بخش، نهایی و بدین ترتیب روایی پرسش‌نامه به تایید رسید. پایایی پرسش‌نامه طبق فرمول آلفای کرونباخ مورد محاسبه قرار گرفت. روش آلفای کرونباخ برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار

اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند به کار می‌رود. با این نگاه، با بهره‌برداری از داده‌های به‌دست آمده از پرسشنامه متذکر و با استفاده از نرم‌افزار SPSS 16 میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ برای این ابزار محاسبه شده است. ضریب آلفای کرونباخ از فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$\alpha = \left(\frac{n}{n-1} \right) \times \left(1 - \frac{\sum Si^2}{St^2} \right). \quad (1)$$

طبق آزمون آلفای کرونباخ، زمانی پرسشنامه پایاست که مقدار آلفای کرونباخ آن بزرگ‌تر از مقدار ۰/۷ باشد و هرچه این مقدار به عدد ۱ نزدیک باشد، پرسشنامه مطرح نظر از پایایی بالاتری برخوردار است. در نتیجه همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، مقدار آلفای کرونباخ پرسشنامه این تحقیق ۰/۶۰ است. بنابراین، پرسشنامه متذکر از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

جدول ۱- آلفای کرونباخ.

Table 1- Cronbach's alpha.

تعداد نمونه‌ها	تعداد سوالات	مقدار کرونباخ
171	14	0.760

۴-۵- آزمون‌های تحقیق

در این تحقیق، با استفاده از روش دلفی و آزمون t تک نمونه‌ای مهم‌ترین موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان (دانشگاه‌های خصوصی) شناسایی شد که هر کدام از موانع مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. آزمون t نمونه‌ای دارای فرمول زیر می‌باشد:

$$T = \frac{\bar{X} \mu}{S/\sqrt{N}} \quad (2)$$

بر طبق این فرمول هرگاه ضریب T عددی بیش از ۱/۹۶ برای هر یک از موانع باشد دلیل بر اولویت قابل توجه آن مانع دارد و چنانچه کمتر از این مقدار باشد نشان‌دهنده رتبه‌ی پایین می‌باشد؛ اما در این تحقیق به دلیل این‌که، معیار متوسط سوالات ۲/۵ می‌باشد. بنا در صورتی‌که ضریب T بیشتر از ۲/۵ باشد، اولویت و اهمیت آن مانع را نشان می‌دهد و در صورتی‌که کمتر از عدد ۲/۵ باشد، مردود شناخته می‌شود. در نهایت، برای رتبه‌بندی موانع از آزمون فریدمن استفاده شده است که فرمول آزمون مذکور قرار ذیل است.

$$X^2 = \frac{12}{kn(k+1)} \sum_{j=1}^k R_j^2 - 3n(k+1). \quad (3)$$

تمام محاسبات این مقاله با استفاده از نرم‌افزار اس پی اس ۱۶^۱ انجام شده است.

۶- یافته‌های تحقیق

در این قسمت از مقاله به بررسی یافته تحقیق حاضر پرداخته می‌شود:

۶-۱- شناسایی و تحلیل موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت

۱-۱-۶- نبود نگرش کیفیت محور

هدف اصلی از فرهنگ و نگرش کیفیت، ارتقا و بهبود تداوم دار کیفیت است. در رابطه به کیفیت، پنج نگرش بیان شده که از جمله آن می‌توان به نگرش تولید محور، مشتری محور و نگرش انتزاعی اشاره کرد. افزون بر این، در یک تقسیم‌بندی، کیفیت نظام آموزشی مشتمل برای چهار عامل چون کیفیت عملکرد، کیفیت تدریس، کیفیت استادان و در نظر گیری بودجه و امکانات می‌باشد [14]. پس، جهت تحقق نگرش کیفیت محور نیاز است که موارد فوق در دانشگاه‌های خصوصی در نظر گرفته شود؛ اما یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که دانشگاه‌های خصوصی افغانستان، نسبت

¹ SPSS 16

به نگرش کیفیت محور، کوتاه آمده‌اند. اشخاص ذی‌دخل در دانشگاه‌ها در برابر تغییرات که نگرش کیفیت به وجود می‌آورد، مقاومت می‌کنند. این مقاومت دلایل اقتصادی، امنیتی، سهم نبودن کارکنان در ارزش‌های حاکم بر تغییر و فقدان پشتیبانی و خاصاً عدم آگاهی کارمندان علمی و اداری از اهمیت تضمین کیفیت در نهادها است [15]. ضمناً آن تعداد از اشخاص که شامل پروسه تضمین کیفیت شده‌اند، صرف به اسناد سازی باور کرده و مراحل تضمین کیفیت برایشان نهادینه نشده است.

۲-۱-۶- نبود رهبری و مدیریت کارا

نقش مدیریت و رهبری در دانشگاه‌ها جهت رسیدن به نتیجه مطلوب نباید اغماض شود. چون، این مدیریت و رهبری اثربخش است که جایگاه علمی را در میان رقبا برای نهاد تحصیلی تعریف می‌نماید [16]. یکی از ویژگی‌ها مدیریت و رهبری کارا، ایجاد تعهد سازمانی برای کارمندان است. در صورتی که این تعهد از سوی رهبران و مدیران برای کارمندان ایجاد نشود، بحران ریزش کارمند در یک سازمان غیرقابل کنترل شده (همان) و موضوع نهادینه‌سازی تضمین کیفیت، به حاشیه می‌رود. از سوی هم، بحث تجاری شدن دانشگاه‌ها، امروزه معضل است که جز با مدیریت فرآیند محور رفع نمی‌گردد. دانشگاه‌های خصوصی افغانستان به دلیل نگاه تجاری، آموزش را در عین زمان به تعدادی زیادی از مخاطبان عرضه می‌کند که این سبب می‌شود کیفیت در دانشگاه‌ها تنها که نهادینه نمی‌شود بلکه افت می‌کند. بر اساس تجارب نویسنده، نگاه تجاری به فعالیت‌های دانشگاه در افغانستان به اوج خود رسیده، طوری که نهادها توجه به لیاقت و ظرفیت متقاضی نکرده و آنچه که برایشان اولویت دارد، پرداخت شهریه تحصیلی است، در چنین حالت، کیفیت جایگاه ندارد. در عین حال، فقدان رهبری و مدیریت فرآیند محور بر آن افزوده است. در مدیریت فرآیند محور، اشتیاق به بهبود مستمر وجود دارد که نتیجه آن نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت است.

۳-۱-۶- ضعف در چارچوب تضمین کیفیت و نحوه نظارت از آن

یکی از موضوعات اساسی که می‌توان به عنوان عامل مهم نهادینه نشدن نظام تضمین کیفیت در نهادهای خصوصی دانست، ضعف در چارچوب تضمین کیفیت و نحوه نظارت از آن است. ریاست تضمین کیفیت و اعتباردهی وزارت تحصیلات عالی، یازده معیار در نظام تضمین کیفیت افغانستان تعریف نموده است. این یازده معیار، ۴۹ معیار فرعی دارد و هرکدام از معیارهای فرعی، به معیارهای فرعی‌تر تقسیم می‌شود. مشکلات و ضعف در این چارچوب بی‌نهایت زیاد بوده و به گونه‌ای است که صرف توجه به اسناد سازی شده و نتایج عملی آن در حد ۵۰٪ تنازل یافته است. در بخش نتایج عملی، صرف می‌توان به معیار ششم (تحقیق)، اشتغال دانشجویان مربوط معیار دوم، بعضی از معیارهای فرعی معیار پنجم اشاره کرد، بقیه همه توجه به اسناد سازی دارد. جهت وضوح بیشتر، در معیار اول داشتن پلان استراتژیک در سه سطح نه تنها که کیفیت به بار نمی‌آورد بلکه سازمان را با تعدد پلان‌ها مواجه می‌سازد. از جانبی دیگر، کمیته‌های اصلی و فرعی برخلاف اصول ارتقای کیفیت است.

وزارت تحصیلات عالی افغانستان برای هر بخش ۴ استاد دایمی تعریف کرده است، اگر دقت شود در یک پوهنحی که دارای دو بخش باشد، ۸ استاد دایمی وجود دارد، نه ۹ کمیته فرعی. در این صورت، چگونه باید این کمیته‌ها بر اساس تخصص و مفید جلسه تدویر نمایند؟ هرگاه یک استاد در تمام کمیته‌ها عضو باشد، پس داشتن کمیته‌ها چه نیاز است، بهتر نیست که همه تصمیم در شورای علمی گرفته شود تا هم از اسناد سازی جلوگیری شود و هم از ضیاع وقت؟ هرچند در این اواخر، ریاست تضمین کیفیت و اعتباردهی، یک سلسله تغییرات در چارچوب اعمال کرده، اما معیارهای مبهم و کلی اضافه گردیده و نظریات کارشناسان به صورت کامل مدنظر گرفته نشده است. این موضوع سبب می‌شود که تفسیر موسع به وجود آید و در موقع نظارت، هیات و نهاد با مشکلات مواجه گردد. نویسنده که متصدی بست آمریت ارتقای کیفیت در نهادهای مختلف بوده و است، بارها شاهد بوده است که کارشناسان هرکدام به تعبیر خودشان از معیارها و مستندات آن تفسیر نموده‌اند. این ضعف و مشکلات بر عدم تعمیق و تثبیت نظام تضمین کیفیت در نهادهای خصوصی افغانستان مهر صحنه گذاشته است.

۴-۱-۶- کمبود منابع جهت تطبیق معیارها

مصارف آموزشی، از جمله هزینه‌های تحصیلات عالی به عنوان یک نوع هزینه سرمایه‌گذاری، از اهمیت زیادی برخوردار است. این اهمیت زمان بیشتر می‌شود که نهاد تحصیلی یک منبع مالی داشته باشد. به همین دلیل است که از ۱۹۸۰ میلادی به بعد، بحث تعدد منابع مالی در دانشگاه‌ها مطرح و راهکارهای جهت ایجاد منابع پیشنهاد گردید [17]. در افغانستان اکثر دانشگاه‌ها با مشکل واحد بودن منابع مالی، مواجه‌اند. این دلیل سبب

شده است که پلان‌های اکتشافی، از جمله نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت در مرحله اجرا قرار نگیرند. این واحد بودن منبع مالی بر زیرساخت‌ها، استخدام منابع بشری و تدارک منابع تکنیکی از نظر کمی و کیفی تاثیر مستقیم دارد.

۵-۱-۶- ضعف در پلان گذاری

اهمیت پلان گذاری در دانشگاه‌ها به حدی است که دانشمندان، توسعه را منوط به پلان گذاری آموزشی می‌دانند؛ اما آن‌چه که بیان شد به دلیل مشکلات و ضعف‌ها در چارچوب تضمین کیفیت، پلان و اهداف دانشگاه‌ها با چارچوب هم‌خوانی پیدا نکرده و هدف اساسی تضمین کیفیت که ارایه خدمات با کیفیت است و نتیجه خدمات با کیفیت توسعه می‌باشد به دست نمی‌آید [2]. افزون بر آن تدوین برنامه‌های آموزشی در افغانستان به نحو چشم‌گیری مبتنی بر نتیجه نبوده و توجه چندان به پلان بهبود و رفع نواقص وجود ندارد.

۲-۶- فراوانی تحصیلات، جنسیت و وظیفه

۱-۲-۶- فراوانی جنسیت

از مجموع جامعه آماری که ۱۷۱ تن بر اساس نمونه‌گیری گلوله برفی به پرسشنامه پاسخ داده‌اند، ۱۲۲ پاسخ‌دهنده، آقایانند که ۷۱/۳٪ را تشکیل می‌دهند، ۳۹ تن خانم‌ها می‌باشند که ۲۲/۸٪ را شامل می‌شوند و ۱۰ تن که حدود ۵/۸٪ می‌باشد، جنسیت خویش را ننوشته‌اند. جدول ۲ بیانگر، فراوانی جنسیت پاسخ‌دهندگان است.

جدول ۲- فراوانی جنسیت پاسخ‌دهندگان.

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی (%)
مرد	122	71.3
زن	39	22.8
نامعلوم	10	5.8
مجموع	171	100

در جدول ۳ نمایه از فراوانی رشته تحصیلی پاسخ‌دهندگان طراحی شده است. از مجموع پاسخ‌دهندگان، ۱۹/۹٪ رشته اقتصاد، ۲۱/۱٪ رشته حقوق و علوم سیاسی، ۷٪ مطالعات اسلامی، ۱۶/۴٪ علوم طبی، ۱۲/۹٪ رشته علوم کامپیوتر، ۱۵/۸٪ رشته مدیریت آموزش و ۷٪ گزینه سایر رشته‌ها انتخاب نموده‌اند. با توجه به نمایه، رشته حقوق و علوم سیاسی در صدر پاسخ‌دهندگان قرار گرفته، اقتصاد و علوم طبی به ترتیب دوم و سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳- فراوانی رشته تحصیلی پاسخ‌دهندگان.

Table 3- Frequency of respondents' fields of study.

رشته تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی
حقوق و علوم سیاسی	36	21.1%
علوم طبی	28	16.4%
اقتصاد	34	19.9%
علوم کامپیوتر	22	12.9%
مدیریت آموزش	27	15.8%
مطالعات اسلامی	12	7%
سایر	12	7%
مجموع	171	100%

جدول ۴ نمایانگر مقطع تحصیلی پاسخ دهندگان بوده که شامل سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری است. همان طور که مشاهده می شود، ۴۴/۴٪ از پاسخ دهندگان کارشناسی، ۴۶/۶٪ کارشناسی ارشد و ۹/۴٪ دیگر دارای مقطع تحصیلی دکتری می باشند.

جدول ۴- فراوانی مقطع تحصیلی.

Table 4- Frequency of educational level.

مقطع	فراوانی	درصد فراوانی
کارشناسی	76	44.4%
کارشناسی ارشد	79	46.2%
دکتری	16	9.4%
مجموع	171	100%

جدول ۵ نشانگر نوع فعالیت پاسخ دهندگان است. از مجموع پاسخ دهندگان ۵۰/۹٪ استاد دانشگاه اند، ۲۸/۱٪ در حالی که ۱۱٪ پژوهشگر می باشند. ۲۸/۱٪ کارشناس حوزه تضمین کیفیت اند و مابقی مصروفیت سایر فعالیت ها می باشند.

جدول ۵- فراوانی نوع فعالیت پاسخ دهندگان.

Table 5- Frequency of respondents' activity type.

فعالیت	فراوانی	درصد فراوانی
استاد دانشگاه	87	50.9%
پژوهشگر	19	11.1%
کارشناس تضمین کیفیت	48	28.1%
سایر	17	9.9%
مجموع	171	100%

۳-۶- تحلیل های استنباطی

جهت شناسایی، تحلیل تاثیرگذاری و موانع رتبه بندی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان (دانشگاه های خصوصی) موانع در قالب پرسشنامه خودساخته محقق تدوین گردیده و به جامعه آماری تامین داده شده است تا توسط پاسخ دهندگان، موانع موثر و مطلوب رتبه بندی گردد. پرسش نامه این تحقیق، شامل ۱۴ گویه و پنج بخش می باشد که در جدول ۶ پرسش های این تحقیق همراه با متغیر اصلی آن درج شده است.

جدول ۶- پرسش های تحقیق.

Table 6- Research questions.

بخش موانع	گویه ها / پرسش ها	متغیر اصلی
نبود نگرش کیفیت محور	۱- آیا عدم پذیرش تغییر توسط اشخاص ذی دخل در دانشگاه ها، مانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت تلقی می شود؟	مقاومت در برابر تغییر
	۲- آیا بی توجهی به مراحل تضمین کیفیت مانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت تلقی می شود؟	بی میلی به مراحل تضمین کیفیت
	۳- آیا نداشتن آگاهی کافی اعضای علمی و اداری پیرامون اهمیت تضمین کیفیت یکی از موانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت است؟	عدم آگاهی
نبود رهبری و مدیریت کارا	۴- آیا نبود تعهد سازمانی نسبت به نظام تضمین کیفیت یکی از موانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت است؟	فقدان تعهد سازمانی
	۵- آیا نگاه تجاری به فعالیت های دانشگاه ها توسط موسسان در زمره موانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت محسوب می شود؟	تجاری شدن دانشگاه ها
	۶- آیا نبود مدیریت فرآیند محور به عنوان یک مانع نهادینه سازی شمرده می شود؟	فقدان مدیریت فرآیند محور

جدول ۶- ادامه.

Table 6- Continued.

بخش موانع	گویه‌ها / پرسش‌ها	متغیر اصلی
ضعف در چارچوب تضمین کیفیت و نحوه نظارت از آن	۷- آیا مطابقت نداشتن معیارها با شرایط دانشگاه‌ها، می‌تواند به عنوان مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت تلقی شود؟	همخوانی نداشتن معیارها با شرایط دانشگاه‌ها
	۸- آیا عدم دقت در تدوین و بازنگری معیارها جهت کسب نتایج موثر توسط وزارت، مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	تدوین و بازنگری معیارها بدون نظرسنجی موثر
	۹- آیا توجه به اسناد سازی صرف‌نظر از نتایج عملی، مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	اسناد سازی بدون توجه به نتایج عملی
کمبود منابع جهت تطبیق معیارها	۱۰- آیا کمبود منابع تکنیکی مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	نبود منابع تکنیکی و فنی
	۱۱- آیا کمبود منابع بشری مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	نبود منابع بشری متخصص
	۱۲- آیا کمبود منابع مالی مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	واحد بود منابع مالی
ضعف در پلان گذاری	۱۳- آیا عدم توجه به پلان‌های بهبود و رفع نواقص یکی از موانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	نهادینه نشدن فرهنگ پلان رفع نواقص
	۱۴- آیا مطابقت نداشتن اهداف و پلان دانشگاه‌ها با معیارها، مانع نهادینه‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	همخوانی نداشتن پلان و اهداف با معیارها

در این قسمت از تحقیق، موانع شناسایی شده، مورد تجزیه و تحلیل و نهایتاً رتبه‌بندی قرار می‌گیرد که از روش‌های گوناگون بهره گرفته شده است:

۱-۳-۶- آزمون T تک نمونه‌ای^۱

آزمون T تک نمونه‌ای هنگام کاربرد دارد که نمونه انتخاب شده از یک جامعه با توزیع عادی بوده و در فرضیه مطرح شده چگونگی اختلاف دو گروه وابسته، مقایسه شده باشد [18]. مقدار میانگین پاسخ‌های به‌دست آمده (وضع موجود) با مقدار میانگین موردنظر (حداقل سطح مطلوب) مقایسه می‌گردد. در این قسمت از تحقیق، برای شناسایی موثر بودن و یا عدم موثر بودن موانع، ابتدا فرضیه زیر را مطرح می‌کنیم:

$$H_1: \mu > 2.5, H_0: \mu \leq 2.5. \quad (۴)$$

عدد میانگین موردنظر، عدد ۲/۵ می‌باشد. این عدد، گزینه متوسط در پاسخ‌نامه است. بنابراین، طبق فرضیه فوق، اگر نتیجه آزمون هر یک از مشخصه‌ها، بالاتر از عدد ۲/۵ باشد، فرضیه H_1 تایید و فرضیه H_0 رد می‌گردد یعنی آن مشخصه پذیرفته شده و دارای تاثیرگذاری قابل قبولی است. اما اگر نتیجه آزمون هر یک از عوامل، کوچک و یا مساوی عدد ۲/۵ باشد، فرضیه H_0 تایید و فرضیه H_1 رد می‌گردد یعنی آن عوامل دارای تاثیرگذاری چندانی نیست. نتایج حصول از محاسبات آزمون (T- Test) قرار زیر تحلیل می‌شود:

$$\begin{aligned} \mu > 2.5, & \geq 1.96. \\ \mu = 2.5, & -1.96 < T < 1.96. \\ \mu < 2.5, & < -1.96. \end{aligned} \quad (۵)$$

جدول ۷، نمایه از نتایج آزمون T تک نمونه‌ای است. همان‌طور که قبلاً اشاره گردید، اگر نتیجه آزمون هریک از مشخصه‌ها (مقدار T)، بالاتر از عدد ۲/۵ باشد آن مشخصه دارای تاثیرگذاری قابل قبولی است. بنابراین، مطابق نتایج آزمون T تک نمونه‌ای، تمام سوالات پرسشنامه این تحقیق، به‌جز از سوالات سوم (عدم آگاهی) سیزدهم (نهادینه نشدن فرهنگ پلان رفع نواقص) و هشتم (تدوین و بازنگری بدون نظرسنجی موثر) از نظر

¹ T-test

پاسخ دهندگان، موانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی به ویژه دانشگاه های خصوصی افغانستان شناسایی شدند. نتایج حاصل از محاسبات، قرار زیر است:

جدول ۷- آزمون T تک نمونه ای.
Table 7- One-sample T-test.

مقادیر فاصله اطمینان در سطح ۹۵%	میانگین اختلافات	معیار تصمیم	درجه آزادی	مقدار T	سوالات	مقدار آزمون = 2.5	
						حد بالا	حد پایین
0.63029	0.459064	0.0000	170	5.292	سوال اول	0.28784	0.63029
0.64126	0.470760	0.000	170	5.451	سوال دوم	0.30027	0.64126
1.00735	0.383041	0.228	170	1.211	سوال سوم	-0.24127	1.00735
0.57188	0.394737	0.000	170	4.399	سوال چهارم	0.21759	0.57188
0.57836	0.406433	0.000	170	4.667	سوال پنجم	0.23451	0.57836
0.57107	0.377193	0.000	170	3.840	سوال ششم	0.18331	0.57107
0.63262	0.459064	0.000	170	5.221	سوال هفتم	0.28551	0.63262
0.16030	-0.002924	0.972	170	-0.035	سوال هشتم	-0.16615	0.16030
0.63339	0.459064	0.000	170	5.198	سوال نهم	0.28474	0.63339
0.57991	0.406433	0.000	170	4.625	سوال دهم	0.23296	0.57991
0.42598	0.230994	0.021	170	2.339	سوال یازدهم	0.03601	0.42598
0.67951	0.505848	0.000	170	5.750	سوال دوازدهم	0.33218	0.67951
0.59803	0.423977	0.000	170	4.808	سوال سیزدهم	0.24992	0.59803
0.57360	0.400585	0.000	170	4.570	سوال چهاردهم	0.22757	0.57360

۲-۳-۶- اولویت بندی هر یک از سوالات با استفاده از آزمون فریدمن

از آزمون فریدمن زمانی استفاده می شود که نمونه انتخاب شده از یک جمعیت با توزیع غیر نرمال باشد و در فرضیه مطرح شده متغیرهای کیفی از نوع ترتیبی یا کمی، اختلاف چند گروه وابسته باهم مقایسه شود [18]. در این قسمت از تحقیق با استفاده از آزمون فریدمن سعی شده است تا موانع موثر بر نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان، رتبه بندی شود. برای این مهم، ابتدا فرضیه ی زیر طراحی شده است؛

$$H_0: Sig \geq 0.5.$$

دارای تاثیرگذاری یکسانی هستند.

$$H_1: Sig < 0.5.$$

دارای تاثیرگذاری متفاوتی هستند.

اگر در نتایج محاسبات این آزمون، مقدار Sig کمتر از عدد ۰/۵ باشد، آنگاه سوالات نیز دارای تاثیرگذاری متفاوتی هستند که در این صورت با استفاده از رتبه بندی سوالات، تاثیرگذاری هر یک از سوالات بررسی می گردد. با توجه به جدول ۸، سطح معناداری سوالات کمتر از حد معین است ($Sig < 0.5$) یعنی سوالات تاثیرگذاری یکسان را نشان نمی دهند.

جدول ۸- سطح معنی داری پرسش ها.
Table 8- Level of significance of questions.

171	تعداد پاسخ ها
0.00	سطح معنی داری

بنابراین، بر طبق جدول ۹ هریک از موانع، با استفاده از آزمون فریدمن بر اساس میزان اهمیت و تاثیرگذاری شان رتبه بندی گردیده اند.

جدول ۹- رتبه‌بندی موانع بر اساس آزمون فریدمن.

Table 9- Ranking of obstacles based on the Friedman test.

رتبه	سوالات	رتبه‌بندی موانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان (دانشگاه‌های خصوصی)	میانگین
اول	سوال دوازدهم	آیا کمبود منابع مالی مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	8.08
دوم	سوال دوم	آیا بی‌توجهی به مراحل تضمین کیفیت مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت تلقی می‌شود؟	7.94
سوم	سوال هفتم	آیا مطابقت نداشتن معیارها با شرایط دانشگاه‌ها، می‌تواند به عنوان مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت تلقی شود؟	7.93
چهارم	سوال نهم	آیا توجه به اسناد سازی صرف‌نظر از نتایج عملی، مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	7.92
پنجم	سوال پنجم	آیا نگاه تجاری به فعالیت‌های دانشگاه‌ها توسط موسسان در زمره موانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت محسوب می‌شود؟	7.78
ششم	سوال سیزدهم	آیا عدم توجه به پلان‌های بهبود و رفع نواقص یکی از موانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	7.78
هفتم	سوال دهم	آیا کمبود منابع تکنیکی مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	7.77
هشتم	سوال چهاردهم	آیا مطابقت نداشتن اهداف و پلان دانشگاه‌ها با معیارها، مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	7.77
نهم	سوال اول	آیا عدم پذیرش تغییر توسط اشخاص ذی‌دخل در دانشگاه‌ها، مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت تلقی می‌شود؟	7.73
دهم	سوال چهارم	آیا نبود تعهد سازمانی نسبت به نظام تضمین کیفیت یکی از موانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	7.69
یازدهم	سوال ششم	آیا نبود مدیریت فرآیند محور به عنوان یک مانع نهاده‌سازی شمرده می‌شود؟	7.55
دوازدهم	سوال یازدهم	آیا کمبود منابع بشری مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت می‌شود؟	6.80
سیزدهم	سوال هشتم	آیا عدم دقت در تدوین و بازنگری معیارها جهت کسب نتایج موثر توسط وزارت، مانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	6.16
چهاردهم	سوال سوم	آیا نداشتن آگاهی کافی اعضای علمی و اداری پیرامون اهمیت تضمین کیفیت یکی از موانع نهاده‌سازی نظام تضمین کیفیت است؟	6.11

مطابق جدول ۹، با استفاده از آزمون فریدمن، سوال دوازدهم این تحقیق (کمبود منابع مالی)، با میانگین (۸/۰۸) از نظر اهمیت و تاثیرگذاری در رتبه اول قرار گرفته است. همین‌طور سوال دوم (بی‌توجهی به مراحل تضمین کیفیت)، با میانگین (۷/۹۴) رتبه دوم را کسب نموده است. هم‌چنین سوال هفتم (مطابقت نداشتن معیارها با شرایط دانشگاه‌ها)، با میانگین (۷/۹۳) از دیدگاه پاسخ‌دهندگان، در جایگاه سوم قرار گرفته است و به ترتیب سوال نهم (اسناد سازی صرف‌نظر از نتایج عملی)، با میانگین (۷/۹۲) رتبه چهارم، سوال پنجم (تجاری شدن دانشگاه‌ها) با میانگین (۷/۷۸) رتبه پنجم، سوال سیزدهم (نهاده‌سازی فرهنگ پلان بهبود) با میانگین (۷/۷۸) رتبه ششم، سوال دهم (کمبود منابع تکنیکی) با میانگین (۷/۷۷) رتبه هفتم، سوال چهاردهم (مطابقت نداشتن اهداف و پلان دانشگاه‌ها با معیارها) با میانگین (۷/۷۷) رتبه هشتم، سوال اول (مقاومت در برابر تغییر) با میانگین (۷/۷۳) رتبه نهم، سوال چهارم (فقدان تعهد سازمانی) با میانگین (۷/۶۹) رتبه دهم، سوال ششم (فقدان مدیریت فرآیند محور) با میانگین

(۷/۵۵) یازدهم، سوال یازدهم (کمبود منابع بشری) با میانگین (۶/۸۰) رتبه دوازدهم، سوال هشتم (عدم دقت در تدوین و بازنگری معیارها) با میانگین (۶/۱۶) رتبه سیزدهم، سوال سوم (عدم آگاهی) با میانگین (۶/۱۱) در آخرین رتبه یعنی چهاردهم قرار گرفته است.

۷- نتیجه گیری

تضمین کیفیت با تمرکز بر نهادهای تحصیلی به سیستم روشمند از ساختارها، اصول، قواعد، معیارها، فرآیند و بازخوردها گفته می شود که بر اساس آن کیفیت نهادهای تحصیلات عالی مورد ارزیابی و اعتباردهی قرار گرفته و فرصت کسب اطمینان برای ذینفعان مساعد می گردد. هدف اساسی این تحقیق شناسایی، تحلیل و رتبه بندی موانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان با مطالعه موردی دانشگاه های خصوصی است. یافته های این تحقیق نشان می دهد با وجودی که نظام تضمین کیفیت حداقل طی دو دهه اخیر در سیستم تحصیلات عالی افغانستان تعریف شده، اما این نظام نوپا جهت نهادینه سازی، فرصت زیادی می طلبد. با این وضع، هنوز ساختار سازی تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان شکل نگرفته است. این تحقیق با استفاده از روش دلفی به تعداد ۱۴ مانع نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان را شناسایی و پس از تایید روایی پرسشنامه، با استفاده از روش نمونه گیری گلوله برفی، میان ۱۷۱ تن از کارشناسان، استادان و پژوهشگران حوزه تضمین کیفیت در ماه سرطان سال ۱۴۰۴ توزیع گردید.

مطابق نتایج آزمون T تک نمونه ای، تمام سوالات پرسشنامه این تحقیق، به جز از سوالات سوم (عدم آگاهی استادان و کارمندان) سیزدهم (نهادینه نشدن فرهنگ پلان رفع نواقص) و هشتم (تدوین و بازنگری بدون نظرسنجی موثر) از نظر پاسخ دهندگان، موانع تاثیر گذار نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی به ویژه دانشگاه های خصوصی افغانستان شناسایی شدند. در نهایت، با استفاده از آزمون فریدمن، سوال دوازدهم پرسشنامه این تحقیق (کمبود و واحد بودن منابع مالی)، با میانگین (۸/۰۸) از نظر اهمیت و تاثیرگذاری در رتبه اول قرار گرفته است. همین طور سوال دوم (بی توجهی به مراحل تضمین کیفیت)، با میانگین (۷/۹۴) رتبه دوم را کسب نموده است. همچنین سوال هفتم (مطابقت نداشتن معیارها با شرایط دانشگاه ها)، با میانگین (۷/۹۳) از دیدگاه پاسخ دهندگان، در جایگاه سوم قرار گرفته است. با این نگاه، می توان دریافت که کمبود منابع مالی، نبود نگرش کیفیت محور و ضعف در چارچوب تضمین کیفیت و نحوه نظارت از آن از موانع اساسی در مسیر نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان با تاکید بر دانشگاه های خصوصی می باشد. نتایج این تحقیق با تحقیقات بوالیا [9] در زامباوی و کاردو و دیگران [12] در پرتغال هم خوانی دارد، آنان نیز بوجه ناکافی و نبود نگرش کیفیت محور را عمده ترین موانع دریافتند.

۸- پیشنهادها

با در نظر داشت نتایج تحقیق، پیشنهادهای برای پژوهشگران و کارگزاران درج می گردد:

۱. با در نظر داشت اینکه مهم ترین مانع برای نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت منابع مالی است، پیشنهاد می گردد که وزارت تحصیلات در قالب تحقیق و پروژه های داخلی و خارجی نهاد را کمک کند. ضمناً، نهادهای تحصیلی نیز می توانند با سرمایه گذاری در حوزه تحقیقات، منابع متعدد دریافت نمایند. ضمناً، می توانند در قسمت تبدیل نسل دانشگاه به نسل چهارم، منبع مالی جدید تعریف نمایند.
۲. مدیران و رهبران دانشگاه ها تلاش نمایند که با تطبیق فرآیند ایجاد نگرش کیفیت محور، این معضل را رفع نمایند. پیشنهاد می گردد که این روند باید به صورت تدریجی باشد.
۳. پیشنهاد می گردد که ریاست تضمین کیفیت و اعتباردهی وزارت تحصیلات عالی در مشورت با آمرین ارتقای کیفیت دانشگاه ها، چارچوب را بازنگری نموده، ضمن حل چالش های موجود به نتایج عملی توجه کرده و به رفع صرف اسناد سازی اقدام نمایند.
۴. پیشنهاد می گردد که وزارت تحصیلات عالی در قسمت شناسایی دانشگاه هایی که به طور کامل نگاه تجاری دارند، اقدام نموده و فروش آموزش بدون کیفیت را منع نماید.
۵. به پژوهشگران پیشنهاد می گردد که به بررسی فرصت های موجود در زمینه نهادینه سازی نظام تضمین کیفیت در تحصیلات عالی افغانستان، تحقیق نمایند.

- [1] Malek Ara, M. (2019). *Strategic management*. Tehran: Andishe Sood. (In Persian). [https://dl3.takbook.com/pdf3/ebook9747\[www.takbook.com\].pdf](https://dl3.takbook.com/pdf3/ebook9747[www.takbook.com].pdf)
- [2] Rashidi, M. M. (1993). The place of educational planning in the management process. *Public administration quarterly*, 7(4), 34–44. (In Persian). <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17350719.1372.7.4.4.9>
- [3] Farastkhah, M., Bazargan, A., & Tabatabaei, M. G. (2007). Comparative analysis of higher education quality assurance systems in the world: Commonalities and differences in global experiences. *Quarterly journal of research and planning in higher education*, 13(2), 1–19. (In Persian). https://journal.irphe.ac.ir/article_702590.html
- [4] Mohammadi, R., Maryam, Z., & Sadeghimand, F. (2016). Evaluation and quality assurance in higher education, a voluntary or mandatory process? *Quarterly journal of educational measurement and evaluation studies*, 6(4), 165–201. (In Persian). https://jresearch.sanjesh.org/article_22176.html
- [5] Fahimi, M. Z. (2022). Status and challenges of quality assurance and accreditation in higher education, collection of printable articles of the national conference on strengthening higher education. *He scientific and research journal of kabul university*, 6(2), 29–42. (In Persian). <https://doi.org/10.62810/jss.v6i2.287>
- [6] Termani, M. R. (2021). Guidelines on quality assurance framework of the ministry of higher education: A critical analysis. *Kardan journal of law*, 3(1), 16–25. (In Persian). <https://doi.org/10.31841/KJL.2021.15>
- [7] Rahimi, A., & Ayubi, M. O. (2022). Theoretical analysis of the quality assurance and accreditation criteria of the ministry of higher education of Afghanistan. *Jami university scientific and research quarterly*, 1–25. (In Persian). <http://dx.doi.org/10.61438/jsrq.v7i2.3.1>
- [8] Elkhouly, A. R., Masoud, O. J., & Shafsha, H. A. (2021). Higher education in Libya, challenges and problems: A descriptive study. *American research journal of humanities & social science (ARJHSS)*, 4(12), 52–61. (In Persian). <https://www.arjhss.com/wp-content/uploads/2021/12/G4125261.pdf>
- [9] Bejan, S. A., Janatuinen, T., Jurvelin, J., Klöpping, S., Malinen, H., Minke, B., & Vacareanu, R. (2015). Quality assurance and its impact from higher education institutions' perspectives: Methodological approaches, experiences and expectations. *Quality in higher education*, 21(3), 343–371. <https://doi.org/10.1080/13538322.2015.1112546>
- [10] Ghassabichorsi, M., Hassani, M., Ghalavandi, H., & Ghasemzadeh, A. (2022). Challenges and obstacles of academic culture in institutionalizing quality culture in higher education: A grounded theory study. *Journal of medical education development*, 15(47), 43–54. (In Persian). <http://dx.doi.org/10.52547/edcj.15.47.43>
- [11] Imron, A., Sunandar, A. (2024). Three obstacles of internal quality assurance system of private higher education in Indonesia. *Journal of law and sustainable development*, 12(3), e760–e760. <https://doi.org/10.55908/sdgs.v12i3.760>
- [12] Cardoso, S., Rosa, M. J., & Dias, D. (2013). Obstacles to quality in higher education institutions: The views of academics. *8th European quality assurance forum* (pp. 1–10). University of Gothenburg, Sweden. <https://www.eua.eu/publications/conference-papers/obstacles-to-quality-in-higher-education-institutions-the-views-of-academics.html.%0A%09%0A>
- [13] Vosoughi-Rad, V., Rezaian, A., & Farani, N. (2018). The nature and concept of institutionalization from the perspective of the Quran. *Quarterly journal of Islam and management research*, 7(2), 61–82. (In Persian). <https://B2n.ir/nb8164>
- [14] Faghieh Habibi, A., & Kavsi, E. (2016). Evaluation of factors affecting the promotion of quality culture in the country's academic system. *Quarterly scientific-research journal of social sciences*, 35(4), 59–86. (In Persian). https://journals.iau.ir/article_529414.html?lang=en
- [15] Rezaei, H., & Fariba, H. (2016). Causes of resistance to change and strategies for overcoming it: A review of the literature. *Journal of education in medical sciences*, 16(49), 440–453. (In Persian). <http://ijme.mui.ac.ir/article-1-3987-fa.html>
- [16] Ekrami, M., Vahid, K., & Mohsen; Shoaie, Z. (2017). Development of educational leadership in universities based on the creation, dissemination and application of knowledge. *Journal of development management process*, 30(3), 30–58. (In Persian). <https://ensani.ir/file/download/article/1590323041-9888-101-2.pdf>
- [17] Qaroon, M. (1996). Investigating ways to secure financial resources for universities. *Quarterly journal of research and planning in higher education*, 4(13), 97–140. (In Persian). <http://dx.doi.org/10.22034/irphe.1996.711639>
- [18] Nobakht, M. B. (2017). *Advanced research methods*. Jahad Daneshgahi. (In Persian). <https://B2n.ir/xz9327>